

DOM HÉLDER CÂMARA LEVELEI A II. Vatikáni Zsinatról

Dom Hélder Pessoa Câmara (1909–1999), a braziliai Recife és Olinda érseke (1964–1985) világszerte mint Isten embere és a szegények védelmezője vált ismertté. „Ha szegényeknek enni adok, szentnek neveznek. Ha megkérdezem, miért szegények, akkor kommunistának.”¹ A katonai rezsim üldözte és tizenhárom évig (1970–1983) elhallgattatta; még a neve sem jelenhetett meg a sajtóban. São Paulo érseke így vallott róla VI. Pál pápának: „Dom Hélder költő, misztikus és misszionárius. Mint költő, tudja, miképpen nevezze néven a dolgokat, és az emberek megértik, amit mond. (...) Mint misztikus, egész életét Istennel éli (...). De nagy misszionárius is, aki Isten gondolatait elülteti az emberek szívébe. Nincs kétségem afelől, hogy a brazil egyház legnagyobb személyisége.”

A II. Vatikáni zsinaton a harmadik világot képviselte a szegények szószólójaként. A Püspökkari Konferenciák születéséhez is már a zsinat előtt előkészítette az utat, amennyiben aktív részese volt a Brazil Országos Püspöki Konferencia (CNBB) és a Latin Amerikai Püspöki Konferencia (CELAM) létrehozásának az ötvenes évek első felében. A zsinat idején az előbbinek általános titkára, az utóbbinak alelnöke volt.

A brazil érsek a zsinati ülészek alatt is mindvégig hűséges maradt különleges fogadalmához, az éjszakai virrasztáshoz. Ezeket az órákat az imádság és a személyes reflexió töltötte ki, melyekről írásos nyomot is hagyott éjszakánként napi rendszerességgel írott leveleivel. A zsinatról barátainak címzett személyes hangvételű beszámolóit az egyház szeretete, a szegények iránti érzékenység, az ökumenikus nyitottság, a más vallású és meggyőződésű emberek felé tanúsított őszinte tisztelet és dialóguskészség, és amikor szükségét látta, a tisztelettel, de félreérthetetlenül megfogalmazott kritikus szellem hatja át. Szavai magától értetődő természetességgel emelkednek föl a szemlélődés magasságába, vagy válnak egyszerűen hálaadó és kérő imádsággá. Körlevelei egyedülálló kortörténeti örökséget alkotnak a zsinat történetéről. Dom Câmara zsinati leveleinek tekintélyes része a San Paolo kiadó gondozásában olasz nyelven is megjelent.² A II. Vatikánium 50. évfordulója alkalmából most ezekből közlünk egy szűk válogatást. Ebben arra törekedtünk, hogy a fent említett legfontosabb alaptémákból (szegények, egység, ökumenizmus, imádság) legalább egy kis ízelítőt adjunk olvasóinknak.

Elsőként lássunk egy beszámolót a zsinat kezdeteiről:

„1. Talán érdekes lehet számotokra egy zsinati ülésnap menete. A Domus Mariae-ban úgy egyeztünk meg, hogy 6 és ½ 8 között ünnepeljük a szentmisét. Az én misém 7-kor van, a 10. számú oltáron (hordozható oltár egyszerű keresztel. Hamarosan azonban angyalok kerülnek mellé, hogy fogadják az Urat.)

Elfogyasztjuk a tejeskávét (én mézes kenyeret eszem, de van gyümölcs, mindenekelőtt szőlő is). A kávé és a tej kitűnő. Brazil kávé. Autóbuszszal értünk jönnek. Csak a Domus Mariae-hoz kettő érkezik.

A Szent Péter bazilikában, ahogyan a fényképekről tudjátok, apszisok vannak. Egyenként több száz püspök fér el bennünk. Én a másodikban vagyok, két bíboros után, ha az oltár felé nézünk, a bal oldalon. Sorszámom 128-as (ez azt jelenti, hogy az egész világon 127 érseket neveztek ki előttem).

A főoltártól távol, a püspökök közelében, fölállítottak egy (ideiglenes) oltárt. Az ülés szentmisével kezdődik, amelyet előttünk egy püspök celebrál, akinek válaszolgatunk. Ma a rotterdami püspök jutott sorra.

Amikor a mise véget ér, egy szép szertartás következik: az Evangélium trónra emelése. A püspökök mind fölállnak, miközben az evangéliumos könyvet, mintha maga a mi Urunk Jézus Krisztus volna, gyertyák között megtisztelő helyére viszik.

A pápa csak az ünnepélyes üléseken vesz részt. Ez mindeztől megnyitó ülést jelentette.

Egy bíboros — ma éppen a lille-i Liénart kardinális — előimádkozza a gyönyörű szép „Adoremus, Domine Sancte Spiritus” imádságot, melynek szövegét latinul és franciául megtaláljátok abban a kis könyvben, amelyet a nyitóünnepség alkalmával elküldtem nektek. Le kellene fordítani portugálra, hogy a zsinati atyákkal együtt tudjátok imádkozni. Nehezen találnék jobb és kifejezőbb szavakat, mint ahogyan ez az imádság szól a Szentlélekhez. A Léleknek kell uralkodni a zsinaton.

2. A 10 bizottságból 7 esetében ma kihirdették a választott tagokat (bizottságonként 16-an vannak). A Szentatyának bizottságonként még további 8-at kell kinevezni, ám eddig csak a liturgikus bizottság létszámát tette teljessé, tekintettel arra, hogy ezzel kezdjük a munkát. Mindegyik bizottságban vannak latin-amerikaiak — a brazilok (összesen) öten. (...)

3. Ismertették velünk azt a javaslatot, hogy küldjünk a világnak egy remény- és békeüzene-

tet. Fölvasták latinul (elküldöm a szöveget, bár szándékomban áll a hivatalos fordítást is eljuttatni hozzátok), majd negyedórás ismertetés következett. Egy listára feliratkozhattak azok a püspökök, akik a megvitatásban részt kívántak venni.

Kaptunk egy kis ízelítőt abból, hogy milyenek lesznek a tanácskozások. Az egész világról mintegy harmincan iratkoztak fel. Kettejük kivételével (akik úgy gondolták, hogy egy ilyen homályos és naiv üzenettel csak csalódást okoznánk a világnak) általános volt a jóváhagyás, mindössze néhány kiegészítési, kihagyási vagy módosítási javaslat volt. A hangosítás tökéletesen működik. Csak hárman szóltak anyanyelvükön. A többiek latinul szólaltak fel (ez nem is nehéz. A végén még én is beszélni fogom...).

Néhányan több tanítást, több dogmatikus állásfoglalást javasoltak (ez a fölvetés a semmibe hullott. A többség a pápa iránya szerinti zsinatot akar, elítélések nélkül).

Volt olyan is, aki javasolta, hogy legyenek utalások a Néma (=üldözött) egyházra. De maga az Elhallgattatott egyház kérte, hogy ne legyenek ilyen utalások (nemcsak azért, mert megtorlástól félnek, hanem azért is, mert magukévá tették a pápa szellemiségét, hogy ne zárjuk be a kaput senki előtt sem).³

Két módosítást hagytak jóvá: egy utalást a Boldogságos Szűzre (de a protestánsokra tekintettel nem az elején, akik eltúlzottnak vélik a Szentséges Szűz szerepét), továbbá egy módosítást a tudomány fejlődésével kapcsolatos gyanakvás elkerülése végett.

Persze nem hiányoztak azok sem, akik szívesen látták volna a papok, családok, gyermekek megemléztetését...

A teljes szabadság légköre. A bizalom légköre.

A végén szavazás: aki egyetért, föláll. Minden százas csoportba két papnövendék jött, hogy megszámolják azokat, akik ülve maradtak.

4. Egy emberi részlet: az apszisok mögött igen látogatott szobák vannak, melyeket főleg az idősek keresnek fel, s akiknek kis dohányzásra van igényük.

5. A liturgiáról szóló tervezet fejezeteihez írt feljegyzéseim iránt ne legyetek érdektelenek: lehetővé teszik, hogy kövessétek a zsinat menetét, Isten sugallatát.⁴

A zsinat során Hélder Câmara egyetlen alkalommal sem szólalt fel a bazilikában. Saját szerepét inkább a háttér munkában látta. Erre a célra létrehozott egy nem hivatalos, hetenként összegyűlő nemzetközi csoportot, melyet *Oecumenicumnak*⁵ nevezett. Ennek magját a dél-amerikai püspöki konferenciák képviselői adták, akikkel az érsek a CELAM alelnökéként szoros kapcsolatban állt, de a résztvevők között mind az öt

kontinensből találunk püspököket.⁶ A saját, személyes szerepét pedig a következőképpen értékeli az érsek: „Ami engem illet, az a legnagyobb örömöm, hogy amit a zsinatért teszek, az nem látható. Az aulában nem beszélek, nem vagyok tagja egyetlen bizottságnak sem. Ez felel meg egyéniségemnek, hivatásom legmélyebb dimenziójának.”⁷

És egy másik alkalommal, immár pozitív meghatározással:

„Azért cselekedtem, cselekszem és fogok cselekedni:

— mert meggyőződése, hogy a zsinati szerepemet az *Oecumenicum*-ban való tevékenységem és a Bazilikán kívüli szavaim (talán egy napon beszélek majd a Bazilikában is) alkotják;

— mert szükséges, hogy segítsen a Szentatyát (a tegnapihoz hasonló kockázatok és örültségek, melyek a sajtóban is hullámokat keltettek, végső soron a pápa segítségére lesznek);

— mert szükséges, hogy bátorítsuk a szakértőket, a megfigyelőket és a sajtót;

— mert szükséges segíteni az egész jövő generációt (a fiatal egyháziakat és világiakat, akik arra várnak, hanem azért is, mert magukévá kiegészítse a merész éleslátás);

— mert meggyőződése, hogy Istentől kaptam sugallatokat Josén⁸ keresztül...⁹

A zsinat tudvalevőleg arra vállalkozott, hogy ha nem is képes arra, hogy véglegesen fölszámolja az egyházakat, illetve egyházi közösségeket elválasztó falakat, mégis egyengesse ennek az útját. Hélder Câmara számos alkalommal számolt be zsinati leveleiben a Roger Schützcel kialakuló személyes barátságáról. A legelső alkalommal így:

„Ma együtt voltam Roger-val és Maxszal, akik a taizéi protestáns szerzetesközösség tagjai. (...) Két nagyon egyszerű ember. Az igen fiatal Roger a mester, Max a tanítványa.

A svájci Roger, amikor a háború vége felé tartott, Párizstól délre telepedett le, az autuni egyházmegyében. Birtokba vette az elhagyatott ősi katolikus templomot és befogadta (hasonló lelkülettel, mint Peyriguère vagy Foucauld) a mindenféle fajhoz és valláshoz tartozó menekülteket. A háború után Svájcba utazott, majd Maxszal visszatért Franciaországba. Ma 52-en vannak a protestáns szerzetesek. Nyolcan pásztorok. Hisznek Krisztus valóságos jelenlétében és szentmisét celebrálnak (*sic*). Gyónnak és a pásztorok (hozzánk hasonlóan) egyéni feloldozást adnak. Imádkozzák a szolozsmát.

A protestáns családban akarnak maradni, előkészítve az egységet. A zsinat lenyűgözi őket.

Ha Isten is úgy akarja, jövő hét pénteken tartanak egy konferenciát a latin-amerikai püspö-

köknék. Utána velük vacsorázom (ismét csak, ha az Úr is úgy akarja).

Egy ideig az imaórák liturgiáját abban a katolikus templomban ünnepelték, ahol Roger az apostoli munkáját kezdte. A francia püspök (Mons. Lebaun Lucien, akit a Szent Péterben úgy mutattak be, mint az ő püspöküket) engedélyezte a templom közös liturgikus használatát: külön-külön, saját időbeosztásuk van a katolikusoknak és a taizéi közösségnek. Ma már van egy új templomuk (a Kiengesztelődés), ahol viszont a püspök is végez katolikus szertartásokat.¹⁰

Dom Câmara Roger-t a zsinat résztvevői közül a legnagyobb szentnek tartotta. Vele kapcsolatban számol be egy olyan epizódról is, amely igen tiszteletre méltó színben tünteti fel az általa oly gyakran kritizált Ottaviani bíborost is: „Szeptember utolsó vasárnapján a Szent Officium hívatta Roger-t. Majd Szent Ferenc napján is. Ottaviani bíboros szerette volna, ha jelen van a szentmiséjén, ő pedig részt kívánt venni Roger imádságán. »Kérje Istentől, hogy megértsem és elfogadjam a zsinatot. Nem könnyű. Amikor az ember fiatal, sokkal könnyebben megy. Az én esetemben ehhez Isten csodája szükséges. De nem akarok a fény ellen vétkezni.« Látjátok, hogy mennyit érnek a ti és mások imái és szenvedései, igen sokaké szerte az egész világról!”¹¹

A szegények püspöke olykor elégedetlenséget érzett VI. Pál ökumenikus kérdésekben való némely megnyilatkozása miatt. Például akkor, amikor az *Unitatis Redintegratio* szövegtervezetében a protestáns közösségekre vonatkozó megállapítást, miszerint „Istent magukban a szent iratokban megtalálják”, a pápa személyes kérésére átfogalmazták, az *inveniunt* (megtalálják) szót *inquirunt*tal (keresik) helyettesítve (ahogy ez a határozat végleges formájában olvasható).¹² Nem valósulhatott meg az a Szentatyának elküldött javaslata sem — ami még komolyabb hitbéli kérdéseket vetne fel, gondoljunk csak az assisi vallásközi béketalálkozók teológiai értelmezésével kapcsolatos nehézségekre, illetve félreértésekre —, hogy a zsinat lezárását a különféle nem keresztény csoportokkal tartott közös imádság keretében végezzék. Mély hálát érzett viszont a keresztény felekezetekkel közösen tartott záró imádsággal kapcsolatban:

„Tegnap délután a Szentatya a zsinat egyik csúcspontját engedte átélőnk: a nem katolikus megfigyelőkkel végzett ökumenikus imádságot a falakon kívüli Szent Pál bazilikában.

Mindazt, amit megálmodtam a VI. Pálnak írt javaslataimban, a Szentatya különös finomsággal volt képes megvalósítani... A bazilika telve volt egyszerű módon öltözött zsinati atyákkal: fekete reverenda, cingulum, kereszt és pileolus. (...) Elöl, nagyon közel a pápához és egyforma

székeken, egyik oldalon a kardinálisok, a másikon a megfigyelők.

Emlékeztek a Recifében tartott ökumenikus imádságokra, melyeket feljelentettek a Szent Officiumnál? Olyan, mintha a tegnapi programot vetjük volna elő és szóról szóra lemásoltuk volna...

Bevonulási énekként, állva, egy olyan zsolnárt énekeltünk, amely számomra keserves, viszont egyike Roger kedvenceinek: a 26. zsolnárt (egyetlen egyszer sem térdeltünk le, ez nagy tapintatot jelent. Egy apostolnak, a hatalmas Pálnak a sírja mellett voltunk, akit nagyon szeretnek a protestánsok, az anglikánok és az ortodoxok. Abban a templomban voltunk, ahol János pápa bejelentette a világnak a zsinatot).

A két nyitóimádságot a Szentatya végezte, melyek között egy csendes imádság kapott helyet. Látni fogjátok ti is (fogok küldeni egy-egy kis könyvet Recifébe illetve Rióba), hogy az ökumenikus szellem micsoda remekműve volt az a két imádság, amelyek VI. Pál szájából hangoztak el, aki láthatóan meg volt hatódva.

Azután bibliai olvasmányok következtek (a mi ökumenikusaink és az evangélikus ökumenikusok közös megegyezése alapján), amelyek a különféle keresztény családok lelki vezetői váltakozva angolul, franciául és görögül (ortodoxok) olvastak fel. Figyeljétek meg a szakaszokat: Krón 29,10–18; Róm 15,1–6; Mt 5,1–12.

Az olvasmányok között énekek kaptak helyet: kórus nélkül, mindannyian együtt énekeltünk, ökumenikus módon, testvérien elegyítve hangunkat.

Az első ének egy protestáns himnusz volt, melyet evangélikus testvéreink nagyon szeretnek: Joahann Cruger (1643) himnusza angol nyelven énekelve: „Now thank we all our God.” A második ének szövegét a 122-es zsolnárból vették.

Csak az hiányzott még, hogy az evangélikus pásztorok, püspökök és diakónusok, akiket testvéreik kiválasztottak a szentírási virrasztás adott szakaszainak vezetésére, könnyre fakadjanak a meghatódástól... És pontosan ez történt például azzal az idős pásztorral, aki a litániát intonálta és vezette.”¹³

Hélder Câmara-nak legjellegzetesebb alap-esszéje az evangéliumi szegénység volt. Jogosan figyelmeztetett arra a veszélyre, hogy az egyház éppen azokról feledkezik meg a legkönnyebben, akik számszerűleg is az emberiség kétharmadát alkotják. Még olyan ügyekben is, mint például a szentté avatások, leküzdhetetlen hátrányt szenvednek, hiszen egyszerűen nincs pénzük az ügyek lefolytatására. Munkássága ezen a téren igen sokrétű: személyes elköteleződés a szegénység megélésére; együttműködés más erkölcsi tekintélyekkel, mint például Mar-

tin Luther Kinggel, az erőszakmentes nyomás-
gyakorlás módszerének saját hazájára alkalmazása, az egyház egész közösségének, kezdve a
püspökökön, visszavezetése egy olyan életstí-
lushoz és tanításhoz, amely komolyan veszi a
súlyos elmaradottság problémáját. Úgy tartotta,
hogy a kommunizmust sem fegyverekkel lehet
legyőzni, hanem az egyház életének reformjával:
ha hitelesebben megélnénk az evangéliumi élet-
formát, a baloldali radikális mozgalmak elvesz-
tenék vonzerejüket és a keresztény gyökerű kö-
vetőik tömegével térnének vissza az egyházba.
Igen fontosnak tartotta ezért a fejlődésnek mint
a szegény népek kibontakozásának kérdését.
Minden erejét, tekintélyét és kapcsolatait is latba
vetette, hogy a *Gaudium et spes* konstitúció hosz-
szú vajúdás után és minél érettebb módon meg-
születhessék.

A második ülésen így fogalmazza meg kriti-
káját az akkor még XVII. számot viselő¹⁴ szké-
mával kapcsolatban:

„Az egyszerűség és a körlevelek igazságának
rovására lenne, ha elhallgatnám, hogy ma délu-
tán (...) a vegyes bizottság (teológia és laikusok
apostolsága) a XVII. szkémával kapcsolatos utol-
só összefoglalón vitathatatlanul, az elejétől a vé-
gig, én vettem át az összefoglaló irányítását.

Első felszólalásomban (melyet már szlogen-
ként idéznek) a konstitúció első fejezetének javo-
solt szövegét tekintettem át. Azt mondtam, hogy
megértem az értékeit és jelentőségét. Ami viszont
a tartalom kifejtését, illetve magát az első fejezet
tárgyát illeti, Szent Pál jutott eszembe, aki az
aeropagitáknak tartja beszédét... A nagy Pál jól
kezdte el. De túl sietősen érkezett el a feltáma-
dásig, mire a publikum kikapcsolta a rádiót...

Ha nem az idők jeleiből indulunk ki, nem fog-
nak meghallgatni bennünket. Ha már az első fe-
jezetben felfedjük nagy misztériumainkat (Szent-
háromság, megtestesülés, megváltás), a mai
aeropagiták elküldenek, hogy a legyeknek pré-
dikáljunk...

Egy keleti püspök veszélyesen visszavágott,
emlékeztetve a kereszt titkainak paradox erejére.
Pál azt mondta, hogy a kereszt botrány a zsidók-
nak és ostobaság a görögöknek. De éppen ezzel
a beszéddel térítették meg az apostolok a világot.

Egy holland püspök szólalt fel, és nekem
adott igazat. Az egész gyűlés megmozdult. Két
világos és megingathatatlan csoport rajzolódott
ki: a földön járó embereké és a teológusoké, akik
a felhőkben járnak...

Egy ponton Karl Rahner elismerte, hogy eb-
ben az esetben a teológusok megsínylik a szo-
ciológusok hiányát, és hogy elengedhetetlen ki-
bővíteni, mégpedig jelentősen, a szakértők
csoportját...¹⁵

A harmadik ülésen már nem csupán a
dokumentum-tervezet tartalma, hanem a léte is
komolyan veszélyben forgott. A koordinációs bi-
zottságban többségbe jutottak azok a bíborosok,
akik a zsinat azonnali befejezését szorgalmazták,
ami egyúttal a XIII. szkéma kidobását is jelen-
tette volna. Ekkor Dom Câmara 28 nemzeti il-
letve regionális püspöki konferencia támogatá-
sát igénybe véve a következő petícióban kérte a
Szentatya személyes beavatkozását:

„Minthogy Szentséged különféle alkalmakkal
méltóztatott kinyilvánítani a Püspöki Konferen-
ciákba vetett bizalmát, e levél aláírói felhatal-
mazva érzik magukat arra, hogy tisztelettel tol-
mácsolják Szentségednek saját Püspöki Konfe-
renciájuk közös álláspontját a *De ecclesia in mundo
hujus temporis* szkémával kapcsolatban. (...)

1. Úgy tartjuk, hogy ez a XIII. sz. tervezet,
melyre immár számos ország közvéleménye vár,
döntő szerepet kap azzal a lelkipásztori munká-
val kapcsolatban, amelyet a zsinat felvállalt. Vé-
leményünk szerint ezért nem csupán meg kell
tartani, hanem minden lehető meg kell tenni
azért, hogy biztosítva legyen az a színvonal,
amelyet tárgya megkövetel.

2. Gyakorlatilag lehetetlennek tartjuk, hogy
egy ilyen új és nehéz szkémát a kívánt tökéle-
tességre lehessen hozni a jelen zsinati ülés vége
előtt. Az általános gyűlésen végzett alapos meg-
vitatás után még további reflexiókra és munkára
van szükség ahhoz, hogy az illetékes bizottság
szerencsésen befejezze a rá bízott feladatot.

Ezen okok miatt véljük úgy, hogy a *De ecclesia
in mundo hujus temporis* önmagában és önmagért
indokol egy negyedik zsinati ülést, bármily rö-
vid is legyen az. Fiúi (bízalommal) merjük kérni
Szentségedet, hogy jóakarattal fogadja most be-
nyújtott kérelmünket.”¹⁶

Később:

„Amikor a koordinációs bizottság véghezvit-
te a szkémák számának csökkentését, megtalálta
a módot arra (összhangban Suenens, Lercaro és
Montini az első ülésen vége felé mondott hí-
ressé vált felszólalásaival), hogy megalkossa a
XVII. szkémát.

Mennyit beszélünk, mindannyian, a XVII.
szkémáról! Hányódtunk a végtelen remények (a
mostanáig fölülmulthatatlan *Lumen gentium* szü-
letése) és szörnyű csalódások között...

E pillanatban telve vagyok reményekkel: a ba-
zilikai vita gazdag és széles lélegzetvételi lesz; a
mi szerda esti összefüggéseink (ma is, mint álta-
lában, lesz még egy másik is, ha Isten akarja) ér-
tékesnek bizonyultak... Elérkezik a negyedik ülés-
szak (amelynek elnyerése nehéz győzelem volt!
Voltak pillanatok, amikor győztesnek látszott az
a tézis, hogy be kell fejezni az »átmeneti« — vagy-

is zsinatot tartó — egyházat) és a XIII. lesz a »nagy« szkéma.”¹⁷

A brazíl érsek azonban világosan látta, hogy a harmadik világ szükségleteire az előkészületben levő *Gaudium et spes* sem fog megnyugtatóan válaszolni. VI. Pál pápától ígéretet kapott arra, hogy készül majd egy enciklika a népek fejlődéséről, ami a *Populorum progressio* 1967-es megjelenésében öltött testet.¹⁸ Az átfogó értelemben fölfogott, az emberi személy valamennyi dimenziójára kiterjedő „fejlődés” fogalma kulcskifejezés Dom Câmara megnyilatkozásaiban. Amikor a harmadikülésszak alatt az érsek rövid látogatást tett Genfben az Egyházak Világtanácsának központjában, így ír svájci élményeiről:

„Mily szép gyermekek földje Nestlé országa! ... Ennek láttán arról a napról álmodom, amikor északkeleti testvéreimet többé nem torzítja és csúfítja el az éhezés... kis koponyákká lesznek. Nem tudnak mosolyogni vagy szomorúan mosolyognak. Nincs szomorúbb dolog a szomorú mosolynál.

Amikor a bőség ezen országának sajtjait és csokoládéit látom, örömmel tapasztalom, hogy anélkül, hogy keserúséggel, komplexusokkal vagy a gyűlölet bármily árnyékával telnék el, inkább megerősödöm elhatározásomban, hogy a fejlődésért küzdjek, melyet emberi és keresztény dimenzióban kell érteni és megélni.”¹⁹

Világosan látta, hogy a szegénység szellemében az egyházi vezetőknek kell elől járniuk jó példával, elkerülve, hogy botrányt okozzanak. Amikor püspök barátaival a zsinat végén a következő szándéknyilatkozatot megfogalmazta, tisztában volt vele, hogy a benne foglaltak megvalósítása önmaga számára is komoly kihívást jelent. Mégsem volt hajlandó meghátrálni az úton.

„Mi, a II. Vatikáni zsinaton összegyűlt püspökök, akik ráeszméltünk életünk hiányosságaira az evangéliumi szegénység tekintetében, és bátorítjuk egymást ezen az úton, amelyen mindenki el akarja kerülni az individualizmust és az önhihttséget, egyesülve a püspöki rendben minden testvérünkkel, és mindenekelőtt számítva Isten kegyelmére és a mi Urunk Jézus Krisztus erejére, egyházmegyéink híveinek és papjainak imáira, gondolatban és imádságban a legszentebb Szentháromság és Krisztus egyháza, egyházmegyéink papjai és hívei elé állva, alázattal és gyöngeségeink tudatában, mégis minden erőnkkel és határozottsággal, melyet Isten megad majd az ő kegyelméből, elkötelezzük magunkat a következők teljesítésére:

1) Ami a házat, lakóhelyet, étkezést, közlekedési eszközöket illeti, és mindazt, ami ezzel kapcsolatos, azon leszünk, hogy úgy éljünk ezekkel

a javakkal, hogy az összhangban álljon a körülöttünk élő népünk mindennapi életével.

2) Véglegesen lemondunk a gazdagság külső megjelenéséről és meglétéről, külön tekintettel az öltözködésre (drága szövetek, látványos színek) és a drága anyagból készült (püspöki) jelvényekről; ezeknek a szimbólumoknak tényszerűen evangéliumiaknak kell lenniük (Mk 6,9; Mt 10,19–21; Lk 12,33–34).

3) Saját nevünkön nem lesznek sem ingatlanjaink, sem ingóságaink, sem bankszámlánk. Ha szükség lesz valamilyen javakra, mindent az egyházmegye vagy szociális és karitatív művek nevére iratunk (Mt 6,19–21; Lk 12,33–34).

4) Hacsak lehet, egyházmegyéink gazdasági és anyagi irányítását kompetens laikusok bizottságára bízuk, akik tudatában vannak saját apostoli küldetésüknek, szerepüknek, annak érdekében, hogy ne annyira (javak) igazgatói, hanem inkább pásztorok lehessünk.

5) Elutasítjuk, hogy szóban vagy írásban, olyan nevekkkel és címekkel szólítsanak meg bennünket, melyek nagyságot vagy hatalmat fejeznek ki (például eminenciás, excellenciás, Monsignore). Ehelyett az evangéliumi »atya« megszólítást (Mt 20,25–28; 23,6–11; Jn 13,12–15) részesítjük előnyben.

6) Viselkedésünkben és társadalmi kapcsolatainkban még a látszatát is kerülni fogjuk annak, hogy a gazdagokat és hatalommal rendelkezőket előnyben vagy privilégiumokban részesítsük (például fogadások tartásával vagy elfogadásával, vagy amikor egyházi szolgálatot kérnek).

7) Elkerüljük azt, hogy bárkiben fölébresszük vagy megerősítsük a hiábavalóságok hajszolását, ezért tetszelegjünk, vagy adományokat szerezünk, vagy bármilyen más okból. Arra hívjuk híveinket, hogy följánlásaikat úgy tekintsék, mint a kultuszban, az apostolkodásban és társadalmi tevékenységben való természetes részvételt. (Mt 6,2–4; Lk 15,9–13; 2Kor 12,14).²⁰

Befejezésül Hélder Câmara imádságai közül idézünk egyet, mely könyörgés a Szentháromsághoz az egyház éberségéért, és ezért sohasem veszítheti el aktualitását:

„Segíts, (Mennyei) Atya, hogy rá tudjunk hangolódni a Te akaratodra, anélkül hogy a sajátunkat úgy védenénk, mintha az a Te akaratod volna...

Isten Fia, Örök Ige, Világosság a Világosságból, testvérem, Jézus Krisztus: az egyház a Te Misztikus Tested, Te magad vagy az egyház! Segíts nekünk! Éld velünk ezeket a sorsdöntő órákat, amelyben szegényes értelmünk, melyet megvilágít a hit, úgy gondolja, hogy tisztán lát, de megeshet, hogy téved...

Szentlélek, ma, még inkább mint korábban, elérkezett a Te órad. Vezess kézen fogva minket.

Ne hagyj bennünket tanácstalanul és a homályban. Örködj mindenekelőtt a Szentatya felett, aki bensőleg olyan szétmarcangolt állapotban van, hogy nem lepődnek meg, ha mély betegségbe zuhanna.

Szentséges Anya, a Mindenség-Krisztus Édesanyja, az egyház Anyja: segíts bennünket! Esd ki a Legszentebb Szentháromságtól, hogy ezekben az oly súlyos órákban senkit se vezéreljen az önszeretet...

És Te, Szent Mihály, aki megsebezted Lucifert: lásd, mennyire tevékenykedik a sötétség angyala, vet és cselekszik... Parancsolj angyalaidnak, hogy most minden eddiginél jobban virasszanak a Zsinati Atyák felett.”²¹

GYÖRÖK TIBOR

¹Zildo Rocha: *Hélder, o dom: uma vida que marcou os rumos da Igreja no Brasil*. Editora Vozes, Petrópolis, 2000, 53.

²Dom Hélder Câmara: *Roma, due del mattino. Lettere dal Vaticano II*. (Szerk. Sandra Biondo.) San Paolo, Milano, 2008.

³Dom Hélder több alkalommal említést tesz a magyar püspökkel való találkozásairól, többnyire azonban nevek említése nélkül. (A zsinat idején a Domus Mariae-ban voltak elszállásolva a brazil püspökök és néhány afrikai ország egyházi vezetői mellett a magyar püspökök is. Vö. II. ülés, 5. levél — Róma 1963.10.6.)

⁴I. ülés, 7. levél — Róma, 1962.10.20.

⁵Az eredeti portugál kifejezés: „ecumênico”. Mivel ez magyarul idegenül hangzik, a latinósított alakot használjuk. A nevet az Egyetemes Egyház valóságának átélése inspirálhatta: „Nagy csoda az Oecumenicum. Az a benyomásom, hogy nincs rá emberi magyarázat. A Szentatyanak tudomása van róla Suenens bíboros révén. (...) A légkör katolikus, egyetemes! Mindenki otthon érzi magát...” (I. ülés, 31. levél — Róma, 1962.11.13.) Caporale, amerikai újságíró erre a következtetésre jut az Oecumenicum zsinati befolyásával kapcsolatban: „Négy nem hivatalos püspöki csoportot tudunk azonosítani, melyek különböző helyeken

rendszeresen összejönnek. E nem hivatalos csoportok közül messze a legfontosabbat és legsokszínűbbet a brazil püspökök szervezték a Domus Mariae-ban (...). E rendszeresen, minden pénteken összejövő csoport animátorai között találjuk Hélder Câmara érseket.” Rocco Caporale: *Les Hommes du Concile. Étude sociologique sur Vatican II*. Cerf, Paris, 1965, 88. Idézi: José Oscar Beozzo: *Dom Hélder Câmara e o Concílio Vaticano II*. http://www.adital.com.br/site/noticia_imp.asp?cod=32949&lang=PT (2012.06.19.)

⁶A második összejövétel alkalmával a következő résztvevőket nevezi meg: a CELAM három elnökségi tagja, a CELAF (Afrikai Püspöki Konferencia) két általános titkára; Ázsiából Japán, India, Ceylon, Vietnam, Burma, Fülöp-szigetek; Európából Németország, Franciaország, Anglia, Írország, Belgium, Spanyolország, Olaszország; Észak-Amerikából az Egyesült Államok és Kanada; Ausztrália meghívása folyamatban. Vö. I. ülés, 31. levél — Róma, 1962.11.13. A résztvevők száma kezdetben 22, a negyedik ülésen pedig már 30 körül volt.

⁷I. ülés, 13. levél — Róma, 1962.10.26.

⁸Így nevezte őrangyalát, akivel mély áhítattól ájtárt kapcsolatot ápolt.

⁹III. ülés, 76. levél — Róma, 1964.11.18–19.

¹⁰I. ülés, 16. levél — Róma, 1962.10.31.

¹¹III. ülés, 30. levél — Róma, 1964.10.7–8.

¹²Vö. UR 21.

¹³IV. ülés, 86. levél — Róma, 1965.12.4–5.

¹⁴Az előkészítő bizottságok még a zsinat hivatalos megnyitása előtt kidolgoztak nem kevesebb mint 73 tervezetet. Azonban már az első ülészenon világossá vált, hogy lehetetlen belátható időn belül megbirkózni ilyen sok témakörrel. Ezért a XXIII. János által kinevezett koordinációs bizottság a szkémák számát radikális módon 17-re csökkentette. A XVII. szkéma sorszáma a későbbiekben XIII.-ra módosult.

¹⁵II. ülés, 14. levél — Róma, 1964.03.12–13.

¹⁶III. ülés, 32. levél — Róma, 1964.10.9–10.

¹⁷III. ülés, 47. levél — Róma, 1964.10.20–21.

¹⁸Vö. José Oscar Beozzo: i. m. 3.2.

¹⁹III. ülés, 61. levél — Genf, 1964.11.2–3.

²⁰IV. ülés, 82. levél — Róma, 1965.11.30–12.01.

²¹III. ülés, 9. levél — Róma, 1964.9.19–20.